

УДК 323.15(4-191.2)

О. В. Козак

ЕТНІЧНІ МЕНШИНИ У ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ В ЦЕНТРАЛЬНІЙ ТА ПІВДЕННО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ

У статті розглядаються особливості статусу національних меншин у слов'янських країнах Центральної та Південно-Східної Європи у транзитивних процесах. Автор приділяє увагу кризі ідентичності, яка обумовлена не тільки історичними причинами, але й складнощами перехідної доби. З'ясовується актуальність досвіду країн регіону для України. Вказуючи на зв'язок між інституалізацією автономії меншин та їх політизацією, автор доходить висновку, що попри спільність змісту транзитивних процесів участь меншин у них однозначному визначенню не може підлягати.

Ключові слова: етнічна меншина, національна меншина, криза ідентичності, демократичний перехід, Центральна та Південно-Східна Європа.

Падіння комуністичних режимів в Центральній та Південно-Східній Європі на межі 1980 – 1990-х рр. започаткували багатопланові та складні транзитивні процеси відмови від соціалізму та переходу до суспільства сучасного типу, ринкової економіки, ліберальної демократії. Ці процеси важко піддаються періодизації загалом для регіону. Проте загально визнано, що вступ або кандидатство у члени Європейського Союзу може вважатися етапною подією на цьому шляху. Вона й визначає верхню хронологічну межу авторських спостережень, які покладені в основу даної статті. Стосовно історико-географічних кордонів регіону у науковій традиції як в Україні, так й за її межами не склалося єдиного та сталого їх розуміння. У наукових розвідках вони варіювалися залежно від історичної доби, характеру цивілізаційного розвитку, спільності провідних тенденцій у житті країн. Але вони не виходили за межі трикутника Балтійське море, Чорне море, Адріатичне море [1]. При цьому слов'янський світ ніколи не випадав із поля зору науковців. Саме йому буде приділена основна увага.

Курс на поновлення докомуністичної державності в регіоні висунув у порядок денний поряд з іншими проблемами співіснування етнічних меншин у іншонаціональному середовищі та їх національної ідентифікації, їх участі у державотворчих процесах, які асоціюються з творчістю титульної нації. Коментуючи таку ситуацію, канадський дослідник В. Кимлічка зауважує, “що меншини змушені робити вибір” [2, с.31]. Адже їм загрожує небезпека “опинитися на узбіччі всіх основних економічних, соціальних і політичних інститутів суспільства” [2, с.31]. Метою даної розвідки є з'ясування специфічних рис життя етнічних меншин за умов транзиту та їх місця у розбудові демократії й становленням громадянського суспільства.

В останні роки спостерігається значне зростання інтересу до проблем етнічних меншин у зв'язку з творення державності, відтак – до їх стосунків з титульною нацією. На це неодноразово вказували дослідники [3, с. VII – VIII]. Актуалізація цієї тематики не є випадковою з огляду на високий ступень соціальної та культурної мобільності, посилення міжкультурної взаємодії з падінням залізної завіси як в країнах регіону, так й на європейському континенті загалом. В результаті посилюється втрата гомогенності в етнокультурному плані, що загрожує розмиванням національної ідентичності й навіть деконсолідацією кордонів. Проблема подолання кризи ідентичності у суспільстві спонукає до пошуку ефективних механізмів інтеграції усіх спільнот, у тому числі етнічних. Ця проблема в різних контекстах розглядається представниками різних галузей соціогуманітарного знання. Розв'язання її вважається життєво значущим [4, с.8]. Здійснюються спроби визначити місце етнічних меншин у процесі реконструювання політичних інституцій та товариств [5, с. 107–132], у тому числі націй. У цьому зв'язку досвід Центральної та Південно-Східної Європи посткомуністичної доби розцінюється як принципово значущий не тільки у науковому, але й практичному сенсі для з'ясування історичної наступності та співвідношення держав (за класифікацією Р.Брубейкера) [6, с. 171], заснованих на принципі єдності території, “громадянська держава” (civic state), з державами, які базуються на спільності етнічної ідентичності та мають тенденцію перетворюватися на “націоналістичну державу” (nationalistic state) [7, с.151]. Важливість цього досвіду усвідомлюється в першу чергу у самих країнах регіону, про що поряд з іншими чинниками свідчить запровадження у системі вищої освіти спеціальних навчальних курсів про етнічні та національні меншини [напр.:8].

Реакція академічного співтовариства на суспільні потреби щодо розв'язання проблем ідентичності етнічних меншин у розбудові посткомуністичних держав привела до появи стійкої тенденції зміни традиційних підходів [9, с.16 –17] у розумінні етнічних спільнот та етнічних меншин – від інтерпретації до з'ясування їх функцій на всіх рівнях їх існування [10, с. 286]. З'ясування сутності етнічної спільноти через її функціонування виявляється раціональним з огляду на певні зміни у сучасному світі загалом, які зачепили етнічні спільноти. Це помітний психологічний “зсув” у бік етнічності як прагнення знайти нові орієнтири у нестабільному світі, з іншого боку – інтенсифікація міжетнічних неопосередкованих та опосередкованих контактів [11, с.447]. Проте єдиної думки, що слід розуміти під етнічною/ національною меншиною на сьогодні не склалося.

Посткомуністична трансформація країн Європи привела до появи тенденції політизації етнічності [9, с.17]. У цьому контексті актуальними є судження Р. Брубейкера стосовно національної меншини. Він відокремлює поняття “етнічні меншини” та “національні меншини” одне від одного за критерієм здатності до змін. Етнічній меншині притаманні статичність, національній – динамічність. Остання характеризується 1) публічними закликами до своєї етнокультурної спільноти відрізнити себе від численно або політично

домінуючої етнокультурної нації, 2) вимогами визнання своєї відмінності на рівні держави, 3) ствердженням на підґрунті власної ідентичності певних культурних та політичних прав [5, с.112]. Слід зауважити, що саме політичність нації на тлі етнічного колективу виступає загальноприйнятною ознакою її наявності. При цьому наголошується на характері зв'язків всередині соціальної групи, що її слід вважати нацією. Зокрема, в західній науковій традиції, ствердилось розуміння нації як спільноти, згуртованою єдиною ідеологією (їй надається першорядне значення), інститутами, звичаями, усвідомленням гомогенності [12, с.273].

Транзитивні процеси в Україні далекі від завершення. Проте навіть за умов гібридної війни, у яку вона втягнута, суспільство та держава приречені вирішувати негайні проблем перехідного процесу, оскільки вони є однією із запорок збереження суверенітету. Цілком очевидно, що без звернення до досвіду інших країн не визначити, на якому якісному рівні знаходиться вирішення питань транзиту, включаючи проблеми етнічної та національної ідентичності спільнот, які, власне, складають народ України. Цей досвід, адекватно проаналізований, може бути при нагоді для здолання кризових явищ у державі за умов, коли змушена доводити свою життєздатність. Соціальний та символічний капітал, добувний з національних та етнічних категорій, безсумнівно, зміцнює творчий потенціал громадянського суспільства, а отже й опірність зовнішнім загрозам. Проте в Україні, попри традиційно активну увагу з боку академічного товариства до національної проблематики, на жаль, є недостатньо пропагованою концептуально ідея історичної співучасті усіх етнічних колективів у творенні української державності. Адже модель українського національного нарративу, зафіксована у більшості підручників, відтворює історію України як історію постання українського етносу та перетворення його в націю. Представники інших етнічних спільнот, зокрема, слов'янських, які поколіннями мешкали на теренах України за межами своєї історичної батьківщини, в цій моделі "або взагалі відсутні, або з'являються епізодично, у ролі жертв, ворогів, конкурентів тощо, тобто в ролі "інших" для українців" [13, с.430]. Ця проблема усвідомлюється науковим товариством. Свідченням тому – перша найбільш послідовна та успішна спроба [14, с.213]. написати територіальну багатоетнічну історію України відомим істориком, представником північноамериканської діаспори професором П.-Р. Магочієм, Проте за той час, коли друге видання цієї книги вийшла друком українською у 2012 р., зростало покоління громадян, орієнтоване на інші концепції національної історії. Вочевидь, у цьому полягає одна з причин міграційних процесів, прагнень шукати самореалізації за межами України, високої ціни за право власного вибору перспектив розвитку. У такий спосіб суверенна держава (зауважимо, що суверенітет виступає однією з передумов демократії [15, с.10]) стикнулася з проблемою втрати своїх громадян.

Процеси ідентифікації етнічних меншин в переважній більшості посткомуністичних країн Європи здійснювалася в межах національного правового поля, яке кореспондувалося з міжнародними документами. Серед них Декларація про права осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1992 р. Це єдиний документ ООН, де конкретно розглядаються права меншин та він не є юридично обов'язковим. Інший важливий документ – Рамкова конвенція про захист національних меншин [16], підписана 01. 02. 1995р. в межах Ради Європи (далі – Рамкова конвенція). Рамкова конвенція є юридично обов'язковим договором для її підписантів. Саме вона може слугувати критерієм становлення етнічних меншин у процесі вибору ідентичності за добу демократичного переходу. Імплементация Рамкової конвенції у країнах Центральної та Південно-Східної Європи супроводжувалося широкими дискусіями у суспільстві та у політичному середовищі, сприймалося далеко не однозначно [9,с.27; 17]. Політичні еліти, як правило, розглядали меншини у якості союзників у боротьбі з авторитарними режимами. Проте після перемоги ставлення до них поступово змінювалося. Меншини зустрічалися з тими ж проблемами, що й раніше, але вже у нових умовах демократичного транзиту. Адже поновлення етнічного розмаїття після багатьох років інтернаціоналізму виступало запорукою стабільності в країні за умови залучення меншин до прийняття політичних рішень.

В Центральній Європі не мали місця конфлікти між меншістю та більшістю на національному або етнічному підґрунті. У найбільш гомогенній країні цієї частини континенту Чеській Республіці це було досягнуто у тому числі завдяки діяльності руху "Співіснування", яке об'єднувало більшість меншин. Поза межами цього руху залишалася циганська спільнота. Під час оксамитової революції у Демократичному форумі вона була представлена Циганською громадянською ініціативою. Проте після розпаду форуму опинилася у маргінальному становищі. У Польщі законодавство розрізняє етнічні та національні меншини. Останніми мають ідентифікувати себе з певним національним співтовариством та чия свідомість відрізняється від свідомості національної більшості. Етнічні меншини усвідомлюють свої відмінності в межах регіону. З точки зору політичних перспектив найбільшу увагу привертає німецька меншість. Словаччина є найбільш строкатою у етнічному відношенні серед країн Центральної Європи. Найчисельніша меншина – угорська – виявилася доволі впливовою й була представлена у парламенті. Циганська спільнота на тлі інших найшвидшими темпами піддавалася процесам маргіналізації. Циганська спільнота виступала свого роду фактором нестабільності у країні, про що свідчать факти непокори та зіткнення з представниками правопорядку у березні 2004р. Розроблені програми інтеграції цієї спільноти дали певні позитивні наслідки щодо руйнування негативних стереотипів сприйняття її як пасивного отримувача матеріальних благ. Проте успішний кінцевий результат цих програм у фахівців викликає сумніви, оскільки вони розроблялися поза участю легітимних представників цієї групи [18, с.38].

В слов'янських країнах Південно-Східної Європи етнонаціональні проблеми мають більш складний характер та були загрозою безпеки для всього континенту впродовж 1990-х рр. Піднесення націоналістичних настроїв там обумовлювалося низьким ступенем зрілості громадянського суспільства та економічною кризою, майже перманентною. Попри те, що усі країни регіону підписали Рамкову конвенцію, участь меншин в управлінні для політичних кіл завжди була викликом. З боку суспільства вони також не завжди знаходили

підтримку. В Сербії, Хорватії, Македонії, Боснії та Герцеговині слід радше говорити про захист прав меншин на груповому рівні, проте у Болгарії – на індивідуальному. На противагу країн Центральної Європи індикатором змін статусу національних меншин у Південно-Східній частині континенту може слугувати їх бюджетна підтримка, але бюджетні ресурси вкрай обмежені. В Болгарії був набутий досвід участі турецької меншини у політичному управлінні через діяльність Руху за права та свободи. Цей досвід був високо оцінений європейським товариством [19, с.72], але в суспільній думці Болгарії ставлення до нього є далеко не однозначним. Залучення меншин у перехідні процеси на рівні культурного розвитку, етнічної ідентифікації відбуваються значно повільніше, ніж у слов'янських країнах Вишеградської четвірки.

Правлячі еліти у Південно-Східній Європі докладають чимало зусиль до просування процесу формування багаторівневої ідентичності громадян, вважаючи це засобом розмивання протиріч, що існують у регіоні. При цьому вибір ідентифікаційних ознак здійснюється офіційними представниками державної влади та виразниками інтересів народної більшості по різному [20, с.131]. У останніх за умов кризи ідентичності спостерігається посилення групової ідентичності, з іншого боку – відчуження від соціального колективу. Формування ідентичності “згори” за умов відсутності підтримки цього процесу “знизу” спричиняє конфлікт багаторівневої ідентичності. Дослідники вважають, що така ситуація була типовою для Боснії та Герцеговини [20, с.132], з чим й пов'язують причини нестабільності в ній. Суттєвим фактором впливу на становище меншин виявився зовнішній. Але діяв він по різному у Центральній та Південно-Східній Європі. В останньому випадку тиск міжнародної спільноти навіть призвів до припинення громадянської війни в Македонії (2001), в яку переріс міжетнічний конфлікт [21, с.333].

У слов'янських країнах регіону статус меншин змінювався за умов, коли у зв'язку з транзитивними процесами піддавалася випробуванню самоідентифікація домінуючої спільноти [22]. Захоплення ліберальним капіталізмом боляче вдарило по соціальним вартостям та соціальної консолідованості. За таких обставин меншини опинилися у більш складному соціально-психологічному та економічному становищі, ніж більшість. Їх статус до певного ступеня може слугувати маркером характеру змін у житті країни загалом. Участь меншин у транзитивних процесах однозначно визначенню не підлягає. Лише угорці у Словаччині відігравали важливу роль у них. Участь інших меншин була слабкою. Держава, як з'ясувалося, не завжди була здатною враховувати особливості кожної меншини [19, с. 103].

Політика ідентичності активізувалася за умов економічних криз. Попри крокування до ЄС етнічність не втрачала своєї актуальності. В 1990-ті роки, коли національний канон у процесі декомунізації використовувався найбільш активно, держави регіону розпочали довготривалий процес, спрямований на актуалізацію “рідних” етнокультурних груп у сусідніх країнах. [9, с.30]. Цей процес триває й зараз. В Україні він фактично призвів до зміни статусу багатьох представників етнічних меншин: вони набувають подвійного громадянства. Це має місце всупереч того, що національне законодавство не передбачає подвійного громадянства. Вочевидь, що в основі такого явища лежать глибокі економічні причини разом із політичною нестабільністю, які перетворюють державу Україна у непривабливий для ідентифікації об'єкт. Для здолання криз ідентичності слід використовувати усі механізми інтеграції, наявні у суспільстві, у першу чергу освітні через запровадження “не фіктивної громадянської освіти” [23, с.10], засоби масової інформації.

Таким чином, ідентифікація етнічних меншин в посткомуністичних слов'янських країнах Європи за умов транзитивних процесів не відбувалася безконфліктно. Проте вона виявила певні закономірності щодо збереження унікальності етнічних спільнот, на які варто зважати при з'ясуванні процесів виникнення транснаціональної ідентичності. Є всі підстави стверджувати про зв'язок етнічних та державотворчих процесів у Центральній та Південно-Східній Європі. Суверенітет державності, висока політична культура, засвоєння традицій громадянського суспільства можуть виступати консервативно-зберігаючими засадами життя етнічних меншин як статичних спільнот. З іншого боку їх зв'язки з державою, домінуючою національною чи етнічною більшістю, іншими групами, органами влади на місцях, найближчим оточенням виявилися фактором впливу на процеси політизації меншин. Меншині, які мають інституалізовану автономію, у більшому ступені схильні до політизації. Національна ідентифікація в межах держави, утвореної етнічно домінуючою спільнотою, в них ускладнена. Якщо етнічність не перетворювалася на об'єкт різного роду маніпуляцій, то вона не мала політичного контенту. Отже, практика етнічних меншин Центральної та Південно-Східної Європи у визначенні своєї ідентичності за добу глибоких трансформацій збагатилася досвід історичного розвитку континенту. Безсумнівно, це сприяло осучасненню європейського розуміння національної меншини.

Джерела та література

1. Pop I.-A. Law and Regulation in Eastern Europe, 16-20 Century / Ion - Aurel Pop // Proceeding of ICSH 2015, Jinan. RT18. – Jinan: ICSH, 2015. – CD-ROM ; 12 cm. – System requirements: Pentium ; 1,74 Gb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; MS Word 97 -2000. – Title on CD case.
2. Кімличка В. Лібералізм і права меншин. – Харків: Центр освітніх ініціатив, 2001. – 176 с.
3. Biagini A. Foreword / Antonello Biagini // Motta G. Less than Nations: Central-Eastern European Minorities after WWI. Volume 1. – Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2013. – P. VII – XI. – [Електронний ресурс].– Режим доступу:<http://www.cambridgescholars.com/download/sample/59407>.
4. Labour Migrations in the Balkans. Studies on Language and Culture in Central and Eastern Europe” (SLCCEE). Bänd 18 // B. Sikimić, P. Hristov, B. Golubović , Eds. – München-Berlin: Verlag Otto Sagner, 2012. – 191p.
5. Brubaker R. National Minorities, Nationalizing States, and External Homelands in the New Europe / R. Brubaker // Daedalus. – 1995. – Vol. 124. – No. 2. – P. 107–132.
6. Мушкевич О. Типологія націоналізмів Роджерса Брубейкера: сучасний український контекст / О. Мушкевич // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2010. – Вип. 22. – С.142 – 148.

7. Kuzio, T. "Nationalizing State" or Nation Building? A Critical Review of the Theoretical Literature and Empirical Evidence / T. Kuzio // Nations and Nationalism. – 2001. - Vol. 7. – No 2. – P. 135–154.
8. Ethnic and National Minorities in Central Europe. Common course. Palacky University, Olomouc, Faculty of Arts, Department of Politics and European Studies. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://kpes.upol.cz>; Ethnic minorities in Central and Eastern Europe. Program. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://international.uni.wroc.pl/pl/course/ethnic-minorities-central-and-eastern-europe>.
9. Георганов А.И. Национальные меньшинства на поле борьбы за идентичность: политизация этничности в Центральной и Восточной Европе / А.И. Георганов // Болгари Північного Причорномор'я: [матеріали] XI Міжнар. наук. конф., Мелітополь, 15 – 16 жовт. 2010р. / Мелітополь. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького, Великотирнов. ун-т ім. св. Кирила і Мефодія, Запоріж. обл. держ. адмін., Мелітополь. тов-во болгар. культ. "Балкани".– Мелітополь – Велико Тирново, 2010. – С. 16 – 32.
10. Коч С.В. Особенности процессов этнической идентичности в среде болгар-переселенцев Одесской области / С.В.Коч // Дриновски сборник – Дриновський збірник. – Т.III. – Харків – Софія: Академічне видавництво ім. проф. Марина Дрінова, 2009. –С. 286 – 294.
11. Комар Я. Етно-культурний розвиток болгарської меншини в умовах міста / Яна Комар // Българите в Северното Причорноморие. Изследвания и материали. Т.Х. – Одеса – Велико Търново, 2009. – С.443 – 452.
12. Lexicon of terms and concepts in public administration, public policy and political science / S.Bager, V. Bejzyk, S.Christianson, S.Curre, N. Monasterski, L.Morsaweski, k.Rernder, T.Waddell. – Kyiv: Osnovy Publishers, 1998. – 448 p.
13. Склокін В. Рецензія на книгу. Павло-Роберт Марочій. Україна: історія її земель і народів. Ужгород: Видавництво В.Падяка, 2012. 794с. / В. Склокін // Дриновски сборник – Дриновський збірник. – Т.IV. – Харків – Софія: Академічне видавництво ім. проф. Марина Дрінова, 2009. –С. 430 – 431.
14. Ясь О.В. П-Р Марочій. Україна: історія її земель і народів / Авторіз. пер. з англ. Е Гйдель, Н.Кушко, О.Сидорчук, наук. ред. С.Біленький, відп. ред. В.Падяк. – Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2012. – 794с.+XXIIс. / О.В. Ясь // Український історичний журнал. – 2013. -- №5. – С. 212 –215.
15. Линц Х. "Государственность", национализм и демократизация / Х. Линц, А. Степан // Полис. – 1997. – № 5. – С. 9–30.
16. Рамкова конвенція про захист національних меншин. Рада Європи, Конвенція, Міжнародний документ від 01.02.1995 № ETS N 157.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU95K02U.html.
17. Швидюк С. Ратифікація Рамкової конвенції про захист національних меншин у контексті національної політики Польщі / С.Швидюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arr.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/283/1/SSHRRKPZ2005.pdf>.
18. Тарасов И.Н. Проблема полиэтничности в Центральной и Юго-Восточной Европе / И.Н. Тарасов // Politbook. – 2012. – №3. – С. 34 – 45. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/problema-polietchnicnosti-v-tsentralno-vostochnoy-evrope>.
19. Minorities in Transition in South, Central, and Eastern Europe. International Centre for Democratic Transition (ICDT) / Sandor Köles, Ed. – Budapest: ICDT, 2008. – 139 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icdt.hu/documents/publications/ICDT-Papers-No.1.pdf>.
20. Силаева З.В. Конфликты процесса формирования многоуровневой идентичности в странах Юго-Восточной Европы / Силаева З.В. // Politbook. – 2012. – №3. – С. 128 -136. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/konflikty-protsesssa-formirovaniya-mnogourovnevoy-identichnosti-v-stranah-yugo-vostochnoy-evrope>.
21. Романюк А.І. Політичні переходи на пострадянському та постюгославському просторах: порівняльний аналіз чинників розвитку / А.І.Романюк // Дриновски сборник – Дриновський збірник. – Т.VII. – Харків – Софія: Академічне видавництво ім. проф. Марина Дрінова, 2014. – С. 325 – 335.
22. Коровицина Н.В. Чешская социология о реальном состоянии общества и вновь о человеческом лице. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ecsocman.hse.ru/data/494/829/1219/003-KOROVITSYNA_N.V.pdf
23. Клепко С.Ф. Чи існує громадянська освіта в Україні 2015? / С.Ф.Клепко // Постметодика. – 2015. – №2. – С. 3 –11.

Kozak O. V. Ethnic minorities in transformation processes in Central and South-Eastern Europe.

The article analyzes characteristics of the national minorities status in the Slavic countries of Central and South-Eastern Europe in the process of democratic transition. The author pays attention to identity crisis that was caused by historical background as well as transition period difficulties. It is clarified the relevance of the region's countries experience for national minorities in Ukraine. Pointing to the link between the institutionalization of minorities' autonomy and their politicization, the author comes to the conclusion that, despite the common content of transition in different countries, ethnic minorities participation in the process can't be uniquely determined.

Key words: ethnic identity, national identity, identity crises, democratic transit, Central and South-Eastern Europe.

Козак Е. В. Этнические меньшинства в трансформационных процессах в Центральной и Юго-Восточной Европе.

В статье анализируются особенности статуса национальных меньшинств в славянских странах Центральной и Юго-Восточной Европы в процессе демократического перехода. Автор уделяет внимание кризису идентичности этнических меньшинств, обусловленному не только историческими процессами, но и сложностями самого переходного периода. Выясняется актуальность опыта стран региона для Украины. Указывая на связь между институализацией автономии меньшинств и их политизацией, автор приходит к выводу, что, несмотря на общность содержания переходных процессов в различных странах, участие этнических меньшинств в них не может быть определено однозначно.

Ключевые слова: этническое меньшинство, национальное меньшинство, кризис идентичности, демократический переход, Центральная и Юго-Восточная Европа.